

Alexandru ONOJESCU

UN LABORATOR PUBLICISTIC INTERN VISARION ROMAN ȘI „ALBINA CARPAȚILOR”

Una dintre cele mai mari realizări pe plan publicistic ale lui Visarion Roman este editarea publicației „Albina Carpaților”. După participarea la redactarea și editarea „Amicului Școalei” (1860-1865) și a calendarului „Amicul poporului” (începând cu 1861) – amândouă, publicații cu un public-țintă bine circumscris, reprezentând, în cazul primeia, pe învățători și pedagogi, iar în cazul celeilalte, pe țărani –, noul (din 1872) director al Institutului de credit Albina nu renunță la activitatea publicistică. Următoarele mari proiecte ale acestuia pot fi rezumate în felul următor: încercarea de a redacta și edita o publicație periodică destinată oamenilor de la țară, o publicație periodică cu orientare culturală, un cotidian românesc și, în măsura posibilităților, chiar înființarea unei tipografii românești, care să susțină tehnic aceste proiecte.

Dintre toate acestea, poate cel mai de suflet proiect al său a fost încercarea de a înființa un cotidian românesc. În acest sens, profitând de numeroasele călătorii pe care trebuia să le întreprindă la Budapesta, în vederea aprobării statutelor viitorului Institut de credit, Visarion Roman poartă o serie de discuții cu Iosif Hodoș, pe care-l considera potrivit pentru a fi redactorul viitorului cotidian.¹

Într-o scrisoarea din 26 mai 1871, Roman îl înștiințează pe Hodoș că, în urma unor discuții cu tipograful Krafft (cel care mai târziu avea să se ocupe cu tipărirea „Albinei Carpaților”) din Sibiu, a aflat, sub o notă confidențială, că directorul băncii Transilvania, Wiederman, împreună cu, presupune Roman, Aurel Brote și alții, ar avea intenția de a edita o gazetă românească zilnică. Într-o asemenea situație, Roman afirmă mahnit: „*Spiritul de întreprindere a căzut la Români sub Nula; după ce vin străinii să ne creeze institute banali tot ei se vor pune să ne facă și jurnale, în draga de Românie începutul e făcut binișor, pentru ce să nu continue Nemții și în Transilvania*”².

În scrisoarea mai sus amintită, V. Roman îi pune o serie de cinci întrebări lui I. Hodoș, pentru a afla disponibilitatea acestuia: dacă s-a decis să se mute la Sibiu (din rațiuni de comunicare, conducerea unui cotidian cerea obligatoriu mutarea în orașul în care acesta urma să apară); dacă rămâne la înțelegerea de la Budapesta; când ar fi mai bine să dea startul periodicului; dacă nu ar fi mai bine să precizeze viitoarea relație printr-un contract între cei doi; și îi cere să-i trimită un variantă de contract.³ Mai departe, economistul sibian scrie: „*Am neapărată trebuință de răspunsurile D-tale la aceste întrebări ca să mă știu orienta, fiindcă încât voi putea, nu voi lăsa să cadă planul acesta*”.

Răspunsul lui Hodoș nu îl cunoaștem, dar este clar că a fost ori unul negativ, ori unul șovăielnic (după cum ne arată o altă scrisoare de-a lui Visarion Roman⁴, trecuseră două săptămâni și Hodoș nu-i răspunsese încă), pentru că mai departe întreprinderea dintre cei doi nu a continuat. Este adevărat că Roman a tratat problema cu prea mult entuziasm: românii, prin posibilitățile lor materiale, nu erau încă pregătiți pentru înființarea și organizarea unui cotidian. Acest deziderat avea să fie împlinit de abia peste un deceniu.

Oricum, ideea rămâne în stare de proiect și va reveni ca o constantă în preocupările lui Visarion Roman. Neprimind un răspuns satisfăcător de la I. Hodoș, s-a impus identificarea unui nou posibil redactor. Căutările sale sunt încununare cu succes, pentru că, într-o discuție cu cărturarul Ioan Alexandru Lăpedatu, la Mediaș, în primăvara anului 1875, cei doi ajung la o înțelegere preliminară.⁵

¹ Bujor Surdu, *Visarion Roman*, manuscris, p. 148.

² *Visarion Roman către Iosif Hodoș*, Sibiu, 26 Mai 1871, în V. Netea, *Noi contribuții la cunoașterea vieții și activității lui Visarion Roman*, Sibiu, Ed. Revistei Economice, 1942, p. 105.

³ *Ibidem*, pp. 105-106.

⁴ *Ibidem*, p. 106.

⁵ Bujor Surdu, *op. cit.*, p. 150.

Aceasta este o primă etapă dintr-o colaborare de succes, a cărei principală zămislire a fost „Albina Carpaților”, colaborare ce va dura până la moartea lui Lăpedatu, în 1878. În momentul înțelegerii preliminare, acesta era redactor la ziarul „Orientul latin” din Brașov. Mai departe, istoricul Bujor Surdu ne relatează, pe baza unei serii de scrisori între cei doi, discuțiile ce au avut loc în legătură cu redactarea și editarea unei foi denumite „Progresul”.⁶ Acestea însă se finalizează printr-un eșec: Lăpedatu nu a fost mulțumit de condițiile contractului pe care Roman i-l trimisese.

Pentru moment, speranțele lui Visarion Roman sunt din nou umbrite, dar ceea ce este interesant este că, încă din primăvara lui 1875, directorul Albinei avea un program și socotelile făcute⁷ pentru înființarea publicației „Progresul”. În fața refuzului lui Ioan Al. Lăpedatu, Roman se hotărăște să devină el însuși redactor al acestei noi publicații. Decizia fiind luată, trebuia să găsească o sursă de finanțare a proiectului publicistic. Pentru aceasta apelează la o bună parte din prietenii și asociații cu care colabora la banca Albina. Astfel, mitropolitul Miron Romanul, Ioan Mețianu (episcopul Aradului), Ioan Hania (directorul Institutului teologico-pedagogic din Sibiu, începând cu 1865), Iacob Bologa (președintele Astrei în 1875-77), Ilie Măcelariu (deputat în Dieta de la Pesta), Ioan Popescu (profesor la Institutul teologico-pedagogic din Sibiu) și Ioan Popa se întrunesc într-un consorțiu și încheie cu Visarion Roman un contract, pentru finanțarea publicației.⁸ Contractul, încheiat în primăvara anului 1876, era semnat de Visarion Roman, pe de o parte, „ca editorul și proprietarul foaiei *Progresul*” și consorțiul format din sus-numiții, „ca garanții întreprinderii numitei foi”. Practic, prin acest contract, Roman se obliga să editeze „de la 1 Iulie 1876 o foaie periodică sub numele *Progresul*, care să apară de două ori pe săptămână în Sibiu după programul alăturat la acest contract sub A.; a face toți pașii receruți pentru concesiunea acestei foi; a depune cauțiunea cerută de lege; a căuta un redactor și pe colaboratorii necesari și a îngriji de administrațiunea foaiei”. În schimb, consorțiul se obliga a garanta „solidar susținerea foaiei *Progresul* în timp de trei ani, adică până la 1 Iulie 1879” și „a procura capitalul recerut pentru acoperirea cheltuielilor cu edarea foaiei, oricând acele cheltuieli nu s-a coperi prin sumele de abonamente încuse”. Nu în ultimul rând, membrii consorțiului se obligau „a restitui D-lui editor V. Roman la finea fiecărui an deficitul sau dauna rezultată prin edarea foaiei, în următoarele proporțiuni: Excelența sa Dl. Mitropolit Miron Romanul: 30%, Prea Sântia Sa Dl. Episcop Ioan Mețianu 30%, D. Ioan Hannia 10%, D. Iacob Bologa 6%, D. Elia Măcelariu 5%, D. Ioan Popescu 5%, D. Ioan Popa 4%. Restul de 10% urma să-l asigure editorul, adică Visarion Roman. Tot el, pentru stabilirea remunerației redactorului și a celorlalți „colaboratori și speditori”, precum și la stabilirea contractului cu tipografia și a prețului abonamentelor, trebuia să se consulte și să obțină consensul consorțiului. Nu în ultimul rând, Roman trebuia să prezintă o situație financiară anuală a publicației. Contractul prevedea și modalitățile de a lua deciziile: „Garanții se vor întruni în ședințe, la care se va convoca de regulă membrii aflători în Sibiu. Deciziunile se iau prin majoritatea voturilor celor prezenți și ele deobligă pe toți garanții”. În cadrul acestor ședințe „editorul foaiei participă cu vot consultativ”. O stipulație foarte importantă a contractului prevedea ca, din profitul obținut, garanții să fie despăgubiți, în măsura posibilităților, pentru investiția făcută.

Tot în același cadru, V. Roman prezintă consorțiului și acele „preliminarii la cheltuielile aproximative în edarea foaiei *Progresului* (pentru 1000 exemplare)”⁹. Documentul este semnat de acesta cu data de 19 februarie 1876, ceea ce ne face să credem că este o evaluare reactualizată față de

⁶ *Ibidem*, pp. 150-151, este vorba despre o serie de 4 scrisori, una trimisă de Lăpedatu (14 mai 1875), celelalte 3 trimise de Roman (3 iunie, 1 iulie, 4 august 1875). Despre acestea, D-Sa afirmă că ele se regăsesc în arhiva personală a lui Visarion Roman, dar subsemnatul nu le-a identificat încă.

⁷ Prin cele 3 scrisori trimise lui Lăpedatu, Roman îi trimite o schiță de contract, programul viitoarei foi, precum și o serie de socoteli, cu posibilele cheltuieli ce ar fi implicate în redactarea și editarea foii.

⁸ ANDJC, Fond Personal *Visarion Roman*, dosar I-36, filele 1-2, copie a contractului, redactat de Visarion Roman.

⁹ *Ibidem*, fila 50.

momentul în care i-a prezentat-o lui Ioan Al. Lăpedatu. Aceste „preliminarii” ne interesează din motivul că ne arată de ce era nevoie în acele vremuri pentru a înființa și organiza o publicație:

<i>Tipariul cu adaosele în formatul B. 2 coale în s pt mân a 32 f.</i>	<i>f. 3328</i>
<i>Tibru de po t a 2 cr. pe s pt mân</i>	<i>150</i>
<i>Onorariul redactorului</i>	<i>1000</i>
<i>Onorariul colaboratorilor</i>	<i>600</i>
<i>Onorariul speditorului</i>	<i>300</i>
<i>Onorariul servitorului</i>	<i>100</i>
<i>Chiria localului</i>	<i>150</i>
<i>Alte spese</i>	<i>100</i>
<i>Total fl. 6768</i>	

<i>Cu adausele în formatul C. tiparul ar costa pe an mai mult cu</i>	<i>884</i>
<i>și atunci totalul ar fi</i>	<i>7652</i>
<i>Abonamente 600 a 8 f.</i>	<i>4800</i>
<i>Ar mai fi deficit</i>	<i>2852</i>

Odată cu „preliminariile”, V. Roman mai prezintă consorțiului și „punctațiunile programului foaiei Progresului”¹⁰. În acest document, care se găsește în arhivă sub formă de manuscris semnat de el și datat tot la 19 februarie 1877, putem observa cu ușurință care era concepția editorului despre cum trebuia să arate noua publicație. Aceasta consta din „foaia principală și din patru adause de specialitate” (I. Biserică; II. Școala; III. Agricultură, industrie, comerțul; IV. Literatură, enciclopedie, beletristică). Foaia principală trebuia să cuprindă „politica (mai mult în formă de reviste, de știri, de noutăți) orice alte materii, corespondențe, varietăți și inserțiuni”.

Toate aceste „preliminarii” și „punctațiuni” ne relevă un editor și proprietar foarte conștient de munca ce trebuie depusă, de acțiunile întreprinse pentru organizarea unei publicații, care urma să apară bilunar și care „trebuia” să atragă de partea ei cel puțin 1.000 de abonați („prenumeranți”) pentru a putea fi profitabilă. Descoperim, astfel, în Visarion Roman un adevărat profesionist în ceea ce înseamnă managementul publicistic al acelei vremi. Aceasta și datorită faptului că avea în spate o experiență de aproape 20 de ani.

În ciuda tuturor recomandărilor, a dedicației și energiei depuse, Visarion Roman este din nou dezamăgit, din cauza retragerii din consorțiu a celor doi mari ierarhi: mitropolitul Miron Romanul și episcopul Ioan Mețianu, care reprezentau adevărata osatură a întreprinderii. Ce i-a determinat pe aceștia doi să se retragă este greu de spus. Un posibil răspuns ar fi că nu vroiau să implice într-o așa

¹⁰ *Ibidem.*

mare măsură instituția pe care o reprezentau la cel mai înalt nivel sau, probabil, nu dădeau șanse de reușită întreprinderii: ce-i drept, foaia la care urmau să participe ca finanțatori trebuia să-și facă loc printre niște giganți ai presei românești ardeleno din acea vreme, precum „Gazeta Transilvaniei”, „Telegraful Român” sau „Familia”.

În orice caz, observăm hotărârea cu care Roman se luptă pentru ceea ce crede a fi idealul său. În urma abandonului celor doi ierarhi, directorul „Albinei” reușește să creeze un nou consorțiu, format din aceiași membri, cu excepția lui Roman și Mețianu. Pentru a-i convinge, Roman își asumă o responsabilitate mai mare: admite să fie despăgubit numai în proporție de 35% din eventualul deficit al întreprinderii, conform art. 2 al contractului încheiat între dânsul și ceilalți membri.¹¹ Conform noului contract, semnat la 4 iulie 1876, obligațiile lui Visarion Roman erau mult mai mari față de contractul anterior: el se obliga să obțină toate autorizațiile necesare, să depună cauțiunea cerută de lege, să plătească eventualele amenzi în urma așa-zimitelor „delicte de presă” etc. În cazul în care publicația nu ar fi fost profitabilă, Roman avea obligația fie să o lichideze, fie să o administreze mai departe, dar pe cheltuiala proprie.

Nici de această dată periodicul nu apare, motivul pentru această nereușită nefiindu-ne cunoscut. În paralel cu proiectul „Progresului”, cu o ofertă vine Vincențiu Babeș, care are tot mai multe probleme în editarea „Albinei” din Budapesta (apărută din 1866, mai întâi la Viena și apoi mutată la Pesta). Puternic sprijinit de Mocionești și redactat în mare parte de V. Babeș și George Popa, ziarul a devenit unul foarte combativ la adresa guvernului maghiar¹², motiv pentru care foaia a devenit „*înfricoșat pocită*” la „*cei de sus*”, guvernul căutând să îi împiedice apariția. În atari condiții, la 12 ianuarie 1876, „Albina” își suspendă total activitatea. Într-o scrisoare către Visarion Roman, Babeș investighează în ce măsură directorul „Albinei” ar fi dispus să preia sarcina editării și redactării „Albinei”.¹³

În legătură cu acțiunile ulterioare sau concomitente ale lui Visarion Roman este greu să ne exprimăm. Informațiile sunt mult prea disparate, iar uneori contradictorii. Interesantă este existența unui contract semnat, la 1 noiembrie 1876, între sus-numitul și Ioan Al. Lăpedatu.¹⁴ Ceea ce frapează este numele publicației asupra căreia se decid cei doi: „Aurora”, aceasta fiind menită a apărea începând cu 1 ianuarie 1877 și a fi o „*foaie patriotică română științifică, literară și beletristică*”. Contractul este unul amplu, cu stipulații foarte precise nu numai în ceea ce privește obiectivele, sarcinile fiecărui contractant, dar și în ceea ce privește remunerația redactorului. Astfel, pe lângă un salariu fix de 600 fl. v.a., redactorul urma să primească sporuri în funcție de numărul de abonați: 200 fl. dacă numărul acestora trecea de 600, 400 fl. dacă trecea de 800, 600 fl. dacă ajungea la 1000, iar „*de la 1000 de abonați în sus un avans de salariu de câte 1 fl. de la fiecare abonat, trecător peste numărul de 1000*”. Existând o relație logică între calitatea publicației și numărul de abonați, ideea de a-l plăti pe redactor direct proporțional cu numărul de abonamente subscrise este necesară pentru ca editorul să fie sigur că redactorul se va dedica în totalitate foii.

Mai departe, contractul stipulează și obligațiile editorului: acesta este cel care întocmește sau modifică programul publicației. Tot editorul este cel care va face corecturile necesare, între acesta și redactor trebuind să existe o „*necurmată înțelegere*”. Nu în ultimul rând, editorul este proprietarul de drept a tot ceea ce aparține de publicație: „*Ziarele, cărțile și orice scripte procurate sau trimise redacțiunii sau editurii foaiei, precum și subvențiunile, donațiunile și ajutoarele de orice natură și din orice parte, fie pentru susținerea, fie pentru prestațiunile foaiei*”.

¹¹ *Ibidem*, dosar II-52, filele 1-2.

¹² Vasile Netea, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea națională (1848-1881)*, București, Ed. Științifică, 1974, p. 336.

¹³ Bujor Surdu, *op. cit.*, p. 154.

¹⁴ ANDJC, Fond Personal Visarion Roman, dosar II-50, filele 1-2. Tot dosarul nu cuprinde nimic altceva decât acest contract.

Toate aceste precauții și clauze se datorează, în opinia noastră, în primul rând lui Visarion Roman, care vroia să fie sigur că, în cazul în care proiectul era pornit, acesta să nu aibă de suferit din cauza incompetenței redactorului, și, probabil, să fie sigur că nu a făcut alegerea greșită în persoana lui Lăpedatu. De asemenea, după cum bine se poate observa, ca editor, Visarion Roman dorea să aibă un control foarte strict asupra tuturor treburilor publicației. În continuare, vom vedea că o astfel de relație, aproape de subordonare, putem zice, a existat între Lăpedat și Roman în organizarea „Albinei Carpaților”.

Mai multe despre „Aurora” nu putem spune. Intuitiv, am putea ajunge la concluzia că, în fața eșecurilor succesive înregistrate în ultimii ani, Visarion Roman se decide în final a edita pe cont propriu o publicație, aceasta urmând să poarte titlul sus-numit. Se prea poate ca acesta să fi fost titlul inițial al „Albinei Carpaților”, dar informațiile sunt suficiente de disparate și ne împiedică să ne facem o părere foarte clară asupra acestui episod.¹⁵ Oricum, un fapt este sigur, și anume, acela că înțelegerea încheiată între cei doi la sfârșitul anului 1876 a statornicit relația de colaborare pe linia editor – redactor care avea să ducă la înființarea „Albinei Carpaților”.

În legătură cu acest episod din viața lui Visarion Roman, materialul arhivistic este unul suficient de bogat pentru a ne introduce în intimitatea colaborării dintre cei doi. Scrisorile reciproce, unele dintre ele fiind la un interval de o zi distanță (cei doi locuiau unul la Sibiu, celălalt la Brașov), ne relevă laboratorul publicistic intern, permițându-ne să pătrundem în mintea celor doi pentru a vedea cum gândeau că ar trebui colaboreze, să redacteze și editeze o publicație precum „Albina Carpaților”. Toate acestea coroborate cu cercetarea produsului publicistic, al ziarului însuși, sunt surse suficiente pentru a ne face o opinie, pertinentă credem, despre rolul și caracteristicile „Albinei Carpaților” în rândul celorlalte publicații românești, dar și despre concepțiile lui Visarion Roman în privința editării unui ziar românesc în Ardeal.

Cronologic, prima scrisoare pe care o avem între cei doi, pe tema înființării „Albinei Carpaților”, este cea trimisă de Ioan Al. Lăpedatu, cu data de 5 martie 1877¹⁶. În cadrul acesteia, tonul redactorului este unul foarte optimist, dar oarecum precaut: „*Foaia noastră își va face cu atât mai mare renume cu cât va aduce lucruri mai surprinzătoare pentru public*”. Lăpedatu este conștient și nu ezită să-i comunice lui Roman că, dacă vor ca proiectul să reușească, noua publicație trebuie să fie una originală, să vină cu materiale care să o diferențieze net de celelalte publicații de pe piață. Aceasta cu atât mai mult cu cât în jurul anului 1880 existau cca. 20 de publicații, care concureau pentru un public destul de restrâns.¹⁷

Într-un asemenea context, pe parcursul întregii corespondențe pe care o poartă cu Ioan Al. Lăpedatu, Visarion Roman dă dovadă de mult tact, clarviziune, răbdare, dar și determinare în editarea „Albinei Carpaților”. Adeseori pisălog, editorul este dominat de câteva idei pe care le urmărește cu foarte multă înverșunare și concepții de la care nu face excepție. Pe scurt, aceste concepții sunt cel mai bine ilustrate în însuși programul foii¹⁸: orientarea ziarului către public, indiferent de sex, către toate nevoile intelectuale ale acestuia (a instrui, a informa și a delecta), asigurarea continuității publicației, păstrarea unui anumit standard de calitate, „*având pururea în vedere originalitatea obiectelor și a cugetării, puritatea limbii și claritatea modului de a scrie*”. Asemenea, foaia va fi dotată cu „ilustrațiuni”, care „*vor corespunde așteptării onorabilului public atât în privința artei și a eleganței, cu care vor fi executate, cât și în privința variațiunii subiectelor*”. Nu în ultimul rând, un deziderat care nu reiese din program este acela național. Intenția clar exprimată în nenumărate

¹⁵ Nici în materialul de arhivă și nici în bibliografia referitoare la Visarion Roman nu am mai găsit vreo referire la această publicație „fantomă”, numită „Aurora”.

¹⁶ ANDJC, Fond Personal Visarion Roman, dosar II-52, fila 13: I. Al. Lăpedatu către Visarion Roman (în continuare I.A.L. către V.R.), Brașov, 5 martie 1877.

¹⁷ Vasile Netea, *op. cit.*, p. 329.

¹⁸ ANDJC, Fond Personal Visarion Roman, dosar II-52, filele 46-47: Anunț literar, reprodus la anexe.

rânduri a fost aceea de a edita un ziar național, panromânesc, care să se adreseze atât românilor transilvăneni, cât și celor extracarpatici. Aceasta cu atât mai mult cu cât „Albina Carpaților, foaie beletristică, științifică și literară cu ilustrațiuni”, apare într-un moment fundamental pentru istoria generală a românilor: Războiul de Independență. Pe întreaga durată a conflictului oriental (1877-1878), Visarion Roman s-a preocupat ca românii transilvăneni să fie permanent informați despre evenimentele de dincolo de Carpați. Prin toate aceste caracteristici putem afirma că Roman a deschis seria revistelor literare române din Transilvania (în cazul în care excludem „Foișoara Telegrafului Român”, suplimentul cultural al ziarului „Telegrafului Român”, și „Familia”).¹⁹

Titlul inițial al publicației, „Albina Daciei”, este un exemplu al acestui deziderat panromânesc. Forța sa conceptuală era mult prea puternică și fățișă pentru a fi acceptat de autoritățile statutului maghiar. Cu toate că era un lucru bine știut de Roman²⁰, acesta a continuat până când într-adevăr a primit o înștiințare oficială²¹ din partea comitetului suprem al comitatului Sibiu, Wachter. Oficialul însă nu era decât un intermediar: la 12 august 1877, redactorul și editorul foii, într-un *Anunț*²², aduc la cunoștința „onor. public și a onor. noștri abonați” cui îi aparține în fapt decizia: „Înaltul minister unguresc de interne prin ordinațiunea de la 5 august a.c. N. 2523 ne interzice formal întrebuințarea cuvântului «Daciei»”. Această vorbă, zice ordinațiunea nu are nici un fel de înțeles îndreptățit ... și această expresiune se ține din acele cuvinte care sunt scoase din lexiconul agitațiunilor ostile statului. În urma acestei ordinațiuni ne-am văzut nevoiți întru toate așa, cum s-au specificat în program”. Un anunț asemănător a fost inserat și în paginile primului număr al „Albinei Carpaților” (numărul de probă), apărut la 18 august 1877.

Schimbarea numelui publicației, din „Albina Daciei” în „Albina Carpaților”, nu a avut un efect demoralizator asupra echipei redacționale, singurul inconvenient fiind acela că „ilustrațiunea capului foaiei era deja gata și am trebuit a scrie din nou la Viena pentru modificare”²³, ceea ce ar fi putut duce la o întârziere în apariția ziarului.

Roman va continua o linie națională în cadrul „Albinei Carpaților”, o constantă a activității sale de editor fiind asigurarea unei răspândiri a ziarului și în România. Nu pentru a fi în dezacord cu editorul său, Lăpedatu dă dovadă, în acest sens, de mai mult pragmatism și nu ezită să îi atragă atenția că publicul-țintă al foii ar trebui să fie românii transilvăneni, fără însă a-i neglija pe cei de peste Carpați: „Dvoastră credeți că ziarul ar avea mari șanse a se vinde în unele orașe din România. Împrejurările sunt prea puțin favorabile. Cu toate acestea vom încerca tot ce va fi cu putință. Deocamdată speranța trebuie să o avem dincoace de Carpați”²⁴.

Analizând mai în detaliu epistola lui Lăpedatu (cea din 27 aprilie 1877 st.v.), putem observa cum înțelegea editorul să împace idealul național cu o publicație care nu se vroia politică. Aflat încă sub impulsul publicației „Progresul”, Roman vroia ca și acest ziar să aibă o serie de adaosuri. Lăpedatu ne vorbește de două: *politic și economic*. Contrapropunerea redactorului, spre a nu se complica lucrurile, este ca cele două adaosuri „să le mărginim la două simple rubrici. Una va fi intitulată «Despre câmpul de război», alta «Notițe economice»”. Din ceea ce scria Lăpedatu putem deduce că Roman avea intenția de a crea un supliment al „Albinei”, destinat relatărilor despre Războiul româno-ruso-turc în desfășurare. Pentru a înțelege însă mai bine care erau intențiile editorului, cel mai bine este să ne uităm în propriile sale scrieri. Într-o scrisoare adresată lui Lăpedatu, Roman își „trădează” cât se poate de clar intențiile cu noua foaie.²⁵ „Înainte de toate – spune Roman – ne

¹⁹ Olimpiu Boitoș, *Periodice ardeleni în răstimp de o sută de ani*, Cluj, Editura Gazeta ilustrată, 1938, p. 6.

²⁰ ANDJC, Fond Personal Visarion Roman, dosar II-52, filele 22-23: *V.R. către I.A.L., Sibiu, 6 iulie 1877*. În cadrul acestei scrisori, vorbind despre titlu, afirmă la un moment dat: „Numai de nu ar avea obiecțiuni contra vorbei «Daciei»”.

²¹ ANDJC, Fond Personal Visarion Roman, dosar II-52, fila 43.

²² *Ibidem*, fila 38.

²³ *Ibidem*, fila 39: *V.R. către I.A.L., Sibiu, 10 august 1877*.

²⁴ *Ibidem*, filele 20-21: *I.A.L. către V.R., Brașov, 27 aprilie 1877 st.v.*

²⁵ *Ibidem*, filele 22-23: *V.R. către I.A.L., Sibiu, 6 iulie 1877*.

trebuiește mult manuscript pentru ca regulata ieșire să fie asigurată și ca în astă privință să nu venim nicicând în strâmtorări.” Întâlnim deci, încă de dinainte de apariția gazetei, obsesia, bine întemeiată de altfel, a editorului de a fi sigur că aceasta va apărea constant și la termen. „Apoi ne trebuie cât mai curând portretele Domnitorului Carol și a Doamnei Elisabeta, a lui Brăteanu, Cogălniceanu, Ghica, președintele «causei roșii» și a altor personaje din România. Mai însemnată epocă pentru acești bărbați nu poate veni ca ce-a de-acum.” Pe lângă intenția de a publica biografiile tuturor acestor personaje, editorul îl impulsionează pe redactor să găsească cât mai multe materiale și ilustrații pentru a relata cât mai precis desfășurarea războiului: „Va trebui să aducem și încă foarte curând portretele și biografia comandanților de corpuri române și a tuturor acelor soldați români, care s-au distins și se vor distinge prin bravuri, extraordinară a ministerului de răzbel”.

În aceeași scrisoare, sunt evidențiate și motivele pentru care vrea să dea o asemenea direcție „Albinei Carpaților”: „Prin aceasta am populariza foaia curând și bine în România ...”. Dovedind că are intenții foarte serioase, Roman îl trimite pe Lăpedatu la București, nu numai pentru a obține o serie de informații, dar și pentru a face publicitate și a lega o serie de relații cu elitele intelectuale de acolo. Călătoria se va desfășura în mare parte pe spesele editorului.

Lăpedatu a călătorit în două rânduri în România în decurs de mai puțin de o lună. Informații mai multe avem despre prima călătorie, Lăpedatu trimițându-i lui Roman o scrisoare²⁶ suficient de detaliată pentru a ne face o imagine despre ce a făcut acolo. El întreprinde un adevărat tur de forță, făcând practic un turneu prin România: a fost la Ploiești, unde a primit de la un tipograf ideea de a tipări „niște anunțe în formă de afișe”; la București s-a întâlnit cu A. T. Laurian și C. A. Rosetti, a vorbit cu Socec (unul dintre cei mai mari librari din Vechiul Regat), a primit promisiuni de colaborare de la B. P. Hașdeu, Ioan Slavici, Grigore Tocilescu; merge la Craiova, Brăila, Galați. Scriind toate acestea, Lăpedatu este plin de entuziasm în urma succesului pe care l-a avut: „Scrieți și Dvoastră pe la cunoscuții din Austro-Ungaria. Stăruiesc în tot chipul, ca să izbutim cât se poate mai bine”. Cu un sentiment la fel de bun rămâne și după ce se întoarce în Transilvania și se pregătește pentru o a doua călătorie. Despre aceasta, însă, detaliile ne lipsesc cu desăvârșire.

Cei doi colaboratori de la „Albina Carpaților” nu se interesează numai de latura națională a viitoarei foi, sau despre informațiile pe care le caută a le publica, dar și despre posibili competitori. Astfel, în mai multe scrisori vedem o oarecare îngrijorare. Interesant este că, și de această dată, pericolul nu pare a veni din Transilvania, ci tot din România. În timpul scurtei sale șederi de la București, Lăpedatu, prin aceeași scrisoare din 18 iulie, vorbește și despre competiția unui „jidan”, anume Vermaud, care „se pare că atât de mult a fost încântat de ideea noastră încât s-a apucat să scoată și el o foaie ilustrată sub denumirea de «Glob» ... Am vorbit cu cei de la «Românul», de la «Orient» și de la «România liberă» și i-am rugat ca la timpul său, să pledeze mai mult pentru foaia noastră decât pentru a jidanului. Bune promisiuni”²⁷. Această problemă părănd rezolvată, la începutul lui august, cu numai câteva săptămâni înainte de apariția numărului inaugural, tot într-o epistolă²⁸, Visarion Roman se arată îngrijorat de existența unei foi beletristice similare „Albinei Carpaților” în România: „Așa ceva ar fi pentru noi greutatea cea mai mare, sub care ar trebui să îmbrâncim. Pe lângă o foaie beletristică în România, nu mai poate să existe o a doua în Austro-Ungaria”. Drept urmare, îi cere lui Lăpedatu ca, la următoarea vizită în România, să se informeze asupra faptului ca atare. În cele din urmă, pare-se că informația a fost una falsă, motiv pentru care Roman îi scrie lui Lăpedatu: „Despre spaima mea cu noua foaie beletristică în București, a fost o neînțelegere, și deci aceea n-are a Te descuraja, nici indigna”²⁹.

²⁶ Ibidem, filele 26-27: I.A.L. către V.R., București, 18 iulie 1877.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Ibidem, filele 36-37: V.R. către I.A.L., Sibiu, 3 august 1877.

²⁹ Ibidem, fila 39: V.R. către I.A.L., Sibiu, 10 august 1877.

Chiar dacă, până la urmă, pare că „Albina Carpaților” nu ar avea un competitor serios pe piața publicistică, preocuparea pentru a asigura un număr cât mai mare și mai constant de abonați îl macină permanent pe Roman. Tocmai de aceea, experimentat fiind în ale domeniului, îi scrie redactorului într-un post-scriptum următoarele: „*Cugetă la vreun roman interesant, mai lung, tradus din franceză așa că cu publicarea lui să trecem și în anul viitor, pentru ca noii prenumerați să fie siliți a-și procura numerele «Albinei Daciei» dela început. Apucături de acestea, vom trebui să facem. Oare romanele renumitului Jules Verne n-ar fi acomodată spre acest scop? Există ceva tradus de la acest autor în limba română?*”³⁰.

Această strategie, care la prima vedere pare mercantilă, este una cât se poate de necesară, dacă ne gândim că și pe vremea aceea, la fel ca și astăzi, pentru ca un ziar să trăiască trebuia să se investească în el și material, nu numai intelectual, iar acele investiții materiale puteau fi în mare parte recuperate numai pe baza abonamentelor subscrise, aceasta fiind cea mai sigură metodă de vânzare.

În sfârșit, la 18 august 1877, apare „Albina Carpaților, foaie beletristică, științifică și literară cu ilustrațiuni”, fiind tipărită la tipografia Krafft din Sibiu și urmând să apară o dată la fiecare săptămână.

Cât de bine a fost primită această nouă apariție publicistică?

Având în vedere că în acea perioadă mai toate publicațiile serioase apăreau numai pe bază de subscripții, este important, pentru a vedea care a fost impactul în societatea transilvăneană al oricărei publicații românești, să analizăm listele de abonați, acolo unde acest lucru este posibil.³¹ Din nefericire, pentru „Albina Carpaților” nu dispunem de astfel de liste, dar din corespondența editor-redactor se poate trage o concluzie referitoare la tirajul aproximativ pe care l-a avut periodicul. Astfel, vorbind despre pretențiile sale financiare³², care i se cuveneau în baza contractului semnat, Lăpedatu ne dă o estimare pentru intervalul 15 august-31 decembrie 1877. Pare-se că, în anul de probă 1877, publicația a avut cel puțin 1.500 de abonați, ceea ce face din „Albina Carpaților” un ziar de succes. O infirmare sau confirmare din partea lui Roman nu avem.

Cu toate acestea, problemele în redactarea și editarea și „Albinei” nu au conținut. O defecțiune s-a produs cu numărul 4. Deși, dacă studiem foaia propriu-zisă, observăm că apariția ei este regulată (o dată la 7 zile), într-o scrisoare trimisă de Roman către Lăpedatu, cel dintâi se arată foarte supărat: „*Ne-am încurcat binișor*”, spune el, adăugând că „*dacă cu toate numerele «Albinei Carpaților» va merge ca cu numărul 4, atunci îi sunt numărate zilele. Publicul nu se dezgustă mai mult, ca de-o foaie care nu apare regulat*”³³. Editorul este nemulțumit de faptul că corespondența între cei doi nu este fluentă: „*După vreo 4 scrisori și 3 telegrame ce ți-am adresat pentru numărul 4 încă nici astăzi nu avem aici manuscrisul pentru acel număr*”. Cu siguranță, numărul a reușit să fie scos la timp, dar au fost întârzieri în ceea ce privește predarea manuscrisului la tipografie, ceea ce a dus și la o întârziere în răspândirea foii. Aceasta, în loc să ajungă la cititori pe data înscrisă pe prima pagină (8 septembrie 1877), a ajuns mai târziu, ceea ce ar fi putut să fie un motiv de nemulțumire. Întâlnim în acest caz acea grijă permanentă a editorului față de „*onoratul public*”. Din aceste motive, mai departe, tonul scrisorii este unul hotărât („*Îmi vei concede deci să fac toate posibilele încercări pentru aducerea unei ordine în afacerile noastre*”³⁴), dar și oarecum dojenitor: „*La repetatele mele rugări acum mai de un an, ca să aveți bunătate a pregăti material, îmi răspundeți, că să vedeți odată foaia pornită și atunci să n-am grijă! Ei bine, foaia e pornită și începută sub așa bune auspicii!!*”. În final, îi cere expres lui Lăpedatu ca în corespondența cu el să folosească „*călindariul nou*”.

³⁰ *Ibidem*, filele 34-35: *V.R. către I.A.L., Sibiu, 31 iulie 1877.*

³¹ George M. Marica, *Studii de istoria și sociologia culturii române ardelenne din sec. XIX*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1977-78, pp. 13-15.

³² ANDJC, Fond Personal *Visarion Roman*, dosar II-52, filele 134-135: *I.A.L. către V.R., Brașov, 24 februarie 1878.*

³³ *Ibidem*, fila 61: *V.R. către I.A.L., Sibiu, 13 septembrie 1877.*

³⁴ *Ibidem.*

Într-un șir de alte două scrisori, arătându-ne experiența de care dispunea, Roman îi explică lui Lăpedatu de ce ar trebui să aibă „proviziune de manuscrise pe 4 numere înainte”, pentru a fi siguri că „ieșirea foaiei să nu aibă de suferit”³⁵. Explicațiile sunt cât se poate de profesioniste și de clare, Roman afirmând că „tipărirea unei foi cu ilustrațiuni merge mult mai încet și mai cu grijă ca a altei foi”³⁶. Aceasta pentru că „la o foaie cu ilustrațiuni nu se poate culege textul în părți, ci din cauza xilografelor tipografului numai atunci poate începe la culegere pentru un număr când întreg materialul aceluia i s-a predat. Lucrul este ușor de explicat: e mai mare, alta mai mică, iar tiparul se grupează în jurul xilografului în rânduri lungi și scurte după cum este mărimea aceleiași. Cum poate tipograful potrivi gruparea textului fără a ști și a avea xilografii cu manuscrisul la el? O schimbare a xilografului, aduce prin urmare în sine schimbarea întregului text și culegerea din nou a unei fețe întregi”³⁷. Soluția pe care o oferă editorul, pentru a fi sigur că astfel întârzieri nu vor mai avea loc este un program pe zile foarte precis. Astfel, până duminică întreg numărul ar trebui cules, pentru ca luni să se facă a două corectură, marți să se tipărească, miercuri să se tescuiască, îndoiască și usuce, iar joi să se predea editorului pentru expediere.

Pe lângă grija pentru scoaterea la timp a ziarului, editorul „Albinei” mai are în grijă și satisfacerea cerințelor publicului și grija pentru latura calitativă a ziarului. De multe ori, îi cere redactorului ca anumite materiale să fie completate sau finisate. Un exemplu este scrisoarea din 15 octombrie 1877, în care îi cere completarea biografiei lui Carol, menționând și despre tatăl său, cât și despre alianța cu rușii și preluarea conducerii ostilităților din Bulgaria.³⁸ În aceeași scrisoare, la cererea „unei dame abonate”, Roman îi amintește redactorului că „până acum însă foaia a adus mai multe folositoare decât delectătoare”, motiv pentru care femeile vor mai multe varietăți, modă, momente umoristice etc. Nu numai că îl îndrumă pe Lăpedatu spre anumite teme (în fond, un ziar cu cât este mai divers cu atât are mai mulți cititori), dar îl și ajută cu materiale: „Despre femei și articole pentru femei cum și articole igienice nu întrelăsați a aduce de dincolo în tot numărul până la finea anului. Prenunțați pe spelele mele un jurnal de modă nemțesc sau mai bine franțuzesc. În atare jurnal vei găsi mai în tot numărul câteceva interesant pentru publicul femeiesc, care se va putea aduce fidel ori schimbat în foaia noastră”³⁹. Mai mult, editorul îi trimite un pachet cu 8 cărți, pe baza cărora să scrie un articol despre igienă și unul destinat femeilor. După cum bine observăm, Roman nu îi cere lui Lăpedatu studii originale despre modă sau despre alte problematice legate de publicul feminin: „Ziceți că nu vă pricepeți la modă. Cred aceasta însă tocmai de aceea v-am rugat și vă rog a nu scrie ceva original despre modă, a reproduce câte ceva întocmai ... Apoi moda se poate scrie mai rar și mai scurt, mai mult în notițe”. Important este ca publicul feminin să fie mulțumit și să aibă materiale de lectură.

Rezolvând până pe la sfârșitul lui octombrie cam toate problemele tehnice sau calitative, părea că foaia va merge bine. Abonați erau destui, atât în Transilvania, cât și în România, subiectele erau variate, fiind pe toate gusturile, periodicul era răspândit la timp, colaboratori erau suficienți etc. Cu toate acestea, procesul redacțional, începând cu noiembrie 1877, are foarte mult de suferit, din cauza îmbolnăvirii redactorului. Dacă la început nu părea ceva serios, cu timpul starea lui de sănătate se agravează, ceea ce-l face pe V. Roman să preia o parte din activitatea redacțională a ziarului, în paralel căutând un posibil înlocuitor. Mai mult, Roman îi propune lui Lăpedatu să se mute la Rășinari, considerând că acesta trebuie să aibă mai multă grijă de sănătatea sa⁴⁰, cu atât mai mult cu cât

³⁵ *Ibidem*, fila 63: V.R. către I.A.L., Sibiu, 15 septembrie 1877.

³⁶ *Ibidem*, fila 65.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*, fila 74: V.R. către I.A.L., Sibiu, 15 octombrie 1877.

³⁹ *Ibidem*, fila 80: V.R. către I.A.L., Sibiu, 30 octombrie 1877.

⁴⁰ *Ibidem*, fila 119: V.R. către I.A.L., Sibiu, 21 ianuarie 1878.

Lăpedatu avea doi gemeni în vârstă de 2 ani. Pentru aceasta, îl ademenește cu o mărire a salariului, plus modificarea contractului.

Moartea lui Ioan Al. Lăpedatu, la 6 aprilie 1878, este o lovitură grea dată „Albinei Carpaților”. În fața acestei situații, Roman se consultă în continuare cu Iosif Popescu, acesta din urmă sfătuindu-l să anunțe moartea fostului redactor și să ia Roman în grijă, ca editor, câteva numere.⁴¹ Roman va face acest lucru până va fi asigurat de colaborarea lui Popescu.⁴² Tratatul cu acesta vor dura până spre sfârșitul anului 1878, motiv pentru care, în iunie, publicația va fi suspendată temporar până în octombrie 1878, când începe anul III. Începând cu anul IV, adică din octombrie 1879, Visarion Roman renunță la orice atribuții editoriale, acestea fiind preluate de tipograful Krafft.

În concluzie, despre „Albina Carpaților” cu siguranță se mai pot scrie multe, pe măsură ce se vor efectua cercetări nu numai în arhiva personală a lui Visarion Roman (cum am făcut noi), ci și în cele ale lui Ioan Alexandru Lăpedatu sau Iosif Popescu, unde cu siguranță vom găsi elemente noi, care vor putea infirma sau confirma anumite ipoteze lansate aici. Tocmai din acest motiv, lucrarea de față, așa cum a fost ea redactată, nu are nici pe departe pretenția de certitudine, ci este mai degrabă o încercare de a investiga, a fructifica un material arhivistic, care ne-a condus, sperăm noi cu mult succes, la aflarea dedesubturilor procesului redacțional care a stat în spatele apariției „Albinei Carpaților”.

Visarion Roman and “Albina Carpaților”

Abstract

Our paper is intended to refer to one of the most important moments as a journalist from Visarion Roman's life: his collaboration with Ioan Alexandru Lăpedat while editing the publication “Albina Carpaților”. As it appeared with intermittences between August 1877 and October 1879, the publication emerges from Roman's idea of setting up a Romanian daily newspaper. The lack of human resources and materials restrained him from doing that, despite the numerous individual or part of a series of journalistic associations' attempts. The collaboration with Lăpedat is set in 1875, when the two grant the availability of working together for editing the paper “Progresul”. That act did not succeed, and that's why their publication would appear two years later.

“Albina Carpaților” accordingly reflected the journalistic principles of Visarion Roman: to be a national paper, well written, interesting for both genders, with a panRomanian distribution (meaning beyond the Carpathians) and dealing with topics from all the domains having a public interest (economy, politics, culture, hygiene, etc). Despite the success and the fruitful collaboration between Roman and Lăpedat (the latter being replaced, after his death, with Iosif Popescu), the newspaper did not last for long, greatly because Visarion Roman's extremely busy schedule (he was at the time the director of the first credit institute from Transylvania, having an entirely Romanian capital: Albina Bank).

⁴¹ *Ibidem*, filele 160-163: *V.R. către I.A.L., Brașov, 19 aprilie 1878*.

⁴² Vasile Netea, *Economiști ardeleni și băndăreni până la Unire. Visarion Roman*, în „Revista Economică”, nr. 5-6, 8 februarie 1941.